

UN LOT DE MONETE DE LA FERDINAND I AL UNGARIEI DIN TEZAURUL DE LA SATCHINEZ (JUD. TIMIȘ)

*Raoul M. Șeptilici**

Keywords: *coins, hoard, Satchinez, Ferdinand I.*

Cuvinte cheie: *monete, tezaur, Satchinez, Ferdinand I.*

A Batch of Coins From Ferdinand I of Hungary from the Hoard of Satchinez (Timiș County)

(Abstract)

The Museum of Banat in Timișoara recently acquired a batch of nine coins deriving from Ferdinand I of Hungary, which might have been part of the medieval hoard of coins at Satchinez, discovered sometimes around the end of the 60s – beginning of the 70s of the former Century. The batch comes from a native (who might still have some other stray pieces). It seems that the hoard was discovered during farm work, having been scattered by the plough. It is claimed (without any certainty) that there were over 3000 small silver coins, which came to belong to different persons, some probably even to the collection of the Museum of Banat. By searching the inventory registries I identified 28 Hungarian pieces originating from Satchinez (from two granters) and which in all probability are part of a hoard discovered in 1977 at the latest, but they all derive from Queen Maria (1385–1395).

The span of time between the two issuers (Maria and Ferdinand I) is great, which leads us to believe that there were two discoveries of coin hoards at Satchinez. The only hoard in Banat, known to us, which would be close in time, is that of Beregsăul Mare, which starts with coins from Maria and ends with coins from Ludovic II (1516–1526). Until the matter is clarified, we publish for now the pieces recently entered in the collection of the museum. Future research will include the pieces from Maria, and by correlating the results of the archive research with the field research, we shall see whether there was one or two hoards (as we incline to believe).

The nine pieces described here are from the period 1530–1563, with only the K – B marks (Kremnitz-Banya). The published batch brings to the attention of the specialists a coin hoard that is unrecorded in the specialty literature. Unfortunately, due to the minimal number of pieces, pertinent conclusions cannot yet be drawn.

Recent Muzeul Banatului din Timișoara a rachiziționat un lot de nouă monete, de la Ferdinand I al Ungariei (1526–1564), ce ar fi făcut parte din tezaurul monetar medieval de la Satchinez, descoperit prin anii '70 ai secolului trecut.

Interesându-mă despre acest tezaur am aflat doar date sumare. Se pare că acesta ar fi fost descoperit la lucrările agricole, pe o suprafață mai mare, fiind foarte probabil împrăștiat de plug. Am înțeles că au fost peste 3000 de monete mici din argint¹, piese ce am dedus că ar fi dinari medievali. Se pare că acestea au apărut în mai mulți ani, în aceeași zonă, încă neidentificată de noi. Din păcate, informațiile strânse nu sunt direct de la sursă, însă interesându-mă la colecționarii

timișeni, ce aveau această preocupare încă din acea perioadă, am avut surpriza de a afla că povestea tezaurului e destul de cunoscută printre ei. Unii au zis de tezaur, care se pare că s-a împrăștiat. Întâmplarea face ca personal să îmi amintesc că Valeriu Iutchin, colecționar numismatic născut în Satchinez (între timp decedat), amintea de un tezaur medieval maghiar ca provenind din localitate, precum și că ar fi donat din acesta câteva piese Muzeului Banatului. Și din alte surse am aflat că unele monete din respectiva descoperire au ajuns în aceeași colecție muzeală. Consultând registrele de inventar am putut sesiza că Valeriu Iutchin a donat Muzeului Banatului în 1977 două monete maghiare (nr. inv. numismatică 398 și 399), emise de regina Maria (1385–1395)². Tot în 1977, Eduard Klein, locuitor din Satchinez, a

* Muzeul Banatului Timișoara, Piața Huniade nr. 1, 300002, e-mail: raoulm7@yahoo.com.

¹ Privind numărul acestora, trebuie să fim destul de circumspecți, în general în astfel de cazuri existând tendința de exagerare.

² Nota contabilă 51 din 30 iulie 1977 (conform registrului de inventar).

donat pe lângă alte monete și 26 piese maghiare (nr. inv. numismatică 385), tot de la Maria³.

Cele două donații apropiate ca dată, fiind din monete de același tip și prezentând o patină foarte asemănătoare ne indică, cu foarte mare probabilitate, un tezaur. Din păcate nu ne-am putut da seama dacă și alte piese din colecția Muzeului Banatului au provenit din aceeași descoperire, deoarece din registrele de inventar nu rezultă toate informațiile ce sunt necesare, mai ales cele legate de proveniența pieselor⁴. Mai mult, în lucrarea monografică a lui Francisc Papp⁵ acest tezaur nu apare, el nefiind cunoscut autorului⁶.

Despre lotul recent intrat în colecția Muzeului Banatului (nr. inv. numismatică 3370) știm că provine tot de la un localnic din Satchinez, care a reținut piesele din tezaurul împrăștiat prin sat și din care ar mai fi apărut din când în când monete la locul descoperirii. Pe lângă cele nouă exemplare ar mai fi avut câteva pe care le-a „rătăcit” (circa cinci). Interesant este faptul că monetele din cele două donații și cele din lotul nostru, exceptând nominalul (dinari) și statul emitent (Ungaria), sunt diferite. Distanța în timp dintre cei doi emitenți (Maria și Ferdinand I) este mare. Cu toate că nu excludem total ca toate aceste piese să facă parte din același tezaur, totuși avem unele îndoieli în acest sens. Singurul tezaur din Banat, care s-ar asemana ca întindere în timp, este cel de la Beregsăul Mare, care începe cu piese de la Maria și se termină cu cele de la Ludovic II (1516–1526)⁷.

Există posibilitatea ca, atât Valeriu Iutchin, cât și Eduard Klein (în prezent, stabilit în Germania), fiind colecționari, să fi reținut piesele mai vechi. Despre a treia persoană care a vândut recent lotul în discuție Muzeului Banatului nu știm să fi avut preocupări numismatice (cel mult o oarecare înclinație spre reținerea unor obiecte vechi care au legătură și cu satul natal). Este destul de puțin plauzibil ca acesta să fi avut piese doar de la Ferdinand I. Oricum, examinând cele două loturi (cel al donatorilor și cel recent intrat în

colecția Muzeului Banatului), la prima vedere suntem înclinați să spunem că avem de-a face cu piese din două tezaure diferite. Până la ora actuală nu știm ca în Satchinez să se fi descoperit două tezaure monetare.

Până la lămurirea problemei, vom analiza doar piesele nou intrate în colecția muzeului, pe viitor studiind și monetele donate în 1977 (poate chiar și altele pe care nu le-am identificat încă). Corelat cu cercetarea arhivistică, dar și cu cea de teren vom vedea dacă este vorba doar de un tezaur sau de două.

Cele nouă piese sunt din intervalul 1530–1563, doar cu siglele K – B (Kremnica sau Körmöcbánya). Sunt monete care pe avers au stema maghiară, cu titulatura suveranului și anul emiterii (în legendă – la piesele 1–7 sau timbrând scutul⁸ – la piesele 8 și 9). Pe revers apare Madona cu Pruncul în brațe, flancați de siglele monetăriei⁹ și legenda consacrată (PATRONA VNGARIE – în diferite variante). Toate sunt bine conservate și relativ puțin circulate.

1. Av. FERDINAND·D·G·R·VNG·1530·, c.p.i., c.p.e.
Rv. PATRONA · · VNGARIE, c.p.i., c.p.e.
Axa 2; 0,49 g; 15,9–16,04 mm; H¹⁰ inedit.
2. Av. idem 1, dar 1547.
Rv. ·PATRONA · · VNGARIE·, c.p.i., c.p.e.
Axa 7; 0,5 g; 14,74–15,24 mm; H inedit.
3. idem nr. 1, dar 1549.
Axa 5; 0,5 g; 15,14–15,42 mm; H inedit.
4. Av. idem nr. 1, dar 1551.
Rv. PATRONA · * · VNGARIE, c.p.i., c.p.e.
Axa 5; 0,54 g; 14,98–15,58 mm; H av. inedit, rv. nr. 936¹¹.
5. idem nr. 4, dar 1552.
Axa 11; 0,41 g; 14,97–15,9 mm; av. dublă batere (?), H av. inedit, rv. nr. 936.
6. idem nr. 5 (alte matrițe).
Axa 11; 0,46 g; 14,72–14,8 mm; H av. inedit, rv. nr. 936.

³ Proces verbal nr. 154 din 11 februarie 1977 și nota contabilă din 13 februarie 1977 (conform registrului de inventar).

⁴ Problemă des întâlnită în muzeele din țară. Din păcate, aceste instituții conservă piesele dar, uneori, din cauza unor erori umane, nu și datele despre ele (așa cum ar trebui).

⁵ Papp 2002, *passim*.

⁶ Satchinez apare în sus-menționata lucrare la p. 139 doar cu un denar din perioada 1116–1131 (de la Ștefan I), descoperit în 1907.

⁷ Vezi Papp 2002, 38 și 217 (tabel I, poziția 21). Din piesele recuperate (423) circa 95% se pare că erau de la Ludovic II.

⁸ Această schimbare în poziționarea anului, la dinarii maghiari, se produce în 1559, an în care există ambele variante. Vezi Huszár 1997, 147.

⁹ Fiind la toate K – B nu am mai trecut acest fapt în descrierea monetelor, la fiecare piesă în parte.

¹⁰ Huszár 1979.

¹¹ La Huszár 1979 cel mai vechi astfel de revers apare consemnat abia în 1559. Vezi Huszár 1979, 143.

7. Av. FERDINAND D G·R VNG·1556-, c.p.i, c.p.e.
Rv. idem nr. 4.
Axa 4; 0,67 g; 15,58–15,7 mm; H av. inedit, rv. nr. 936.
8. Av. FER·D G·E·RO·I·S·AV·GE·HV·B·R / 1562, c.p.i, c.p.e.
Rv. idem nr. 4.
Axa 5; 0,57 g; 14,9–15,88 mm; H av. inedit¹², rv. nr. 936.
9. Av. FER·D·G·E·RO·I·S·AV·GE·HV·B·R / 1563, c.p.i, c.p.e.
Rv. idem nr. 4.
Axa 9; 0,55 g; 14,6–15,08 mm; H 936.

Dacă urmărim gramajul pieselor, observăm că ele au abateri destul de mari față de standard. Astfel, pentru perioada 1526–1546 dinarii trebuiau să aibă 0,58 g de argint de 8 lötig (puritate 500 la mie), iar pentru perioada 1546–1574 doar 0,56 g¹³. Sunt puține piese pentru a face o analiză în acest sens. Pentru prima perioadă avem doar una, cu o abatere mare (0,49 g real față de 0,58 g oficial) – o lipsă de aproape 15,52%. Pentru următoarea perioadă, cele opt piese au o medie de 0,525 g (față de 0,56 g cât era oficial), având o abatere medie de –6,25%. Însă în cadrul acestora observăm mari diferențe. Cea mai ușoară piesă (nr. 5) are 0,41 g (abatere de aproape – 16,79%), iar cea mai grea (nr. 7) are 0,67 g (abatere de peste +19,64%). Piese sunt relativ puțin circulate ca să avem erori semnificative. Nu putem comenta mai mult în acest sens, datorită numărului redus de piese.

Legat de nominal, înclinăm să credem că tezaurul era compus doar din dinari. Cu toate că lotul se datează în perioadă otomană, nu credem ca acesta să fi avut și piese turcești (sau erau în număr foarte mic). Sunt piese ce se tezaurează în Banat, în ciuda noii stăpâniri preferându-se monetele occidentale¹⁴.

Din păcate, numărul mic de piese provenind dintr-un tezaur relativ mare, ambiguitatea unor informații etc. nu ne permit tragerea unor concluzii elocvente, dar publicarea acestui lot este un prim pas în cercetarea acestui tezaur prea puțin cunoscut. Interesant este că din cele nouă monete, opt sunt variante necatalogate. Putem spune că acest lot aduce contribuții la tipologia dinarilor lui Ferdinand I al Ungariei, de altfel foarte diversificată și prea puțin studiată¹⁵.

BIBLIOGRAFIE

- Drașovean *et alii* 2007
F. Drașovean, C. Feneșan, A. Flutur, A. Szentmiklosi, G. El Susi, Zs. Kopeczny, H. M-Kiss, R. M. Șepilici, N. Dinu, *Timișoara în amurgul evului mediu*, Ed. Mirton, Timișoara (2007).
- Huszár 1979
L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn*, Battenberg, München (1979).
- Papp 2002
F. Papp, *Repertoriul numismatic al Transilvaniei și Banatului sec. 11–20. Despre circulația monetară în Transilvania și Banat sec. 11–20*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca (2002).

¹² Foarte asemănător cu H 936.

¹³ Pentru explicații mai detaliate în acest sens vezi și Drașovean *et alii* 2007, 228.

¹⁴ Fapt ce l-am sesizat deja în Drașovean *et alii* 2007, 233–234. Mai mult, consultând lucrarea (deja amintită) a lui Francisc Papp vedem că problema este generalizată în perioadă.

¹⁵ Cele nouă monete au făcut subiectul unei comunicări proprii: *Un mic lot de monete din tezaurul medieval descoperit la Satchinez (secolul XVI)*, Al XXIX-lea Simpozion de Numismatică a Societății Numismatice a Banatului Timișan, Timișoara, 22 mai 2011. La acea dată nu știam de cele două donații de dinari emiși de Maria.

Pl. I.

4

5

6

302